

Assessing Iranian Public Librarians' Perspectives on implementing EU plans in accordance with Iran's public libraries

Golnessa Galyani-Moghaddam ^{1*}, Farideh Osareh ², Rahmatollah Fattahi³

1. Associate professor, Department of Knowledge and Information Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
2. Full professor, Department of Knowledge and Information Science, Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran
3. Rahmatollah Fattahi, Full professor, Department of Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

Article Info.

Received: 2021/08/26

Accepted: 2022/02/03

Abstract

Background and Objectives: Utilizing the experience of leading countries in the field of public libraries can create beneficial developments in the field of public libraries in Iran. The purpose of this study is to assess the feasibility of implementing European Union programs related to public libraries in Iran from the perspective of Iranian public library professionals. This research is part of the commitments related to the Jean Monnet International Joint Project conducted by Allameh Tabataba'i University. The project titled "European Union Plans and Experiences for Public Libraries: Applicability for Iran." The proposal of the project was submitted by Allameh Tabataba'i University to the European Union's Education, Audiovisual and Culture Executive Agency in the form of a Jean Monnet Programmed grant proposal. In September 2019 it was judged and announced as the sole grant winner from Iran. This project was the first joint project with the European Union in the Knowledge and Information Science disciplines in Iran. The topics studied in this research, which are based on the review of specialized texts that were identified and compiled, include changes in public library structure, organization, policies and management, library collections and selection of resources, as well as clientele and needs assessment and training.

Methodology: In this survey study, 378 librarians in public libraries across the country were selected through stratified random sampling and were asked to respond to a researcher-designed questionnaire after confirming the content validity and reliability. The dimensions of the questionnaire, which was identified and compiled based on a review of specialized texts, include five areas: 1. Structure, organization, policies and management, 2. Collection and selection of resources, 3. Clientel and needs assessment, 4. Services and dissemination of information, and 5. was training. First, the questionnaire was distributed among 25 librarians and professors of Knowledge and Information Science and who were familiar with the issues of public libraries in Iran and amendments were made to it.

In order to identify the main factors or structures of the questionnaire, the components related to the use of EU programs were identified using exploratory factor analysis methods. The Varimax rotation method has also been used to ensure the independence of the agents. To confirm the adequacy of the sample, KMO index (Kaiser-Mir-Olkin test) and Bartlett test were used to identify the correlation between items. In order to evaluate the fitness of the measurement model, three criteria of Cronbach's alpha coefficients, combined reliability and explained mean variance were used. In this study, the Fornell-Locker index was used to evaluate the divergent validity.

Findings: In this study, 60.7% of the respondents were women and 39.3% were men. Up to (.96 %) of the respondents had a postgraduate education and were at least 31 years old. The distribution of participants in terms of work experience was in the categories of 5-10 years and 25-16 years. Iranian librarians believed that to a large extent it was possible to implement programs similar to those of the EU public libraries. Findings showed that the greatest possibility of implementing new programs related to services and information dissemination, and training. Multiple analysis of variance test showed that there was no significant difference in the scores of different domains according to age, sex and education.

Discussion: It can be concluded that changes to such matters as public library collection and selection of resources, as well as clientele and needs assessment and training, services and dissemination of information are applicable in Iran. In this study, services and information dissemination obtained the highest average scores related to public libraries, which shows the growing importance of information and the need to save cost and time for users.

Keywords: *Public libraries, Iran, European Union, development of library services, exchange of experiences.*

*Corresponding author: Email: g_galyani@yahoo.com

How to Cite:

Galyani-Moghaddam, G., Osareh, F., Fattahi, R. (2022). Assessing Iranian Public Librarians' Perspectives on implementing EU plans in accordance with Iran's public libraries. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 14(1): 25-42.

سنجش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران درباره تناسب برنامه‌ها و فعالیت‌های اتحادیه اروپا مرتبط با کتابخانه‌های عمومی^۱

گلنسا گلینی مقدم^{*}، فریده عصاره^۲، رحمت‌الله فتاحی^۳

۱. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران
۲. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز
۳. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۴

چکیده

هدف: هدف از اجرای این پژوهش، سنجش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران در باره تناسب برنامه‌ها و فعالیت‌های اتحادیه اروپا مرتبط با کتابخانه‌های عمومی است.

روش‌شناسی: در این مطالعه پیمایشی، ۳۷۸ نفر به عنوان نمونه از کل جامعه کتابداران کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور، به شیوه تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند و به پرسش‌های پرسشنامه پژوهشگر-ساخته، که روایی محتوایی و پایایی آن تأیید شده بود پاسخ دادند. ابعاد مورد توجه پرسشنامه، که برپایه بررسی متون تخصصی شناسایی و تدوین شده بود، شامل پنج حوزه ۱. ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت، ۲. مجموعه‌سازی و گزینش منابع، ۳. مخاطب شناسی و نیازسنجی، ۴. خدمات و اشاعه اطلاعات، و ۵. آموزش بود.

یافته‌ها: ۶۰/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان خانم و ۳۹/۳ درصد از پاسخ‌دهندگان آقایان کتابدار بودند. بالغ بر ۹۶ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات بالاتر از کارشناسی و حداقل ۳۱ سال سن داشتند. توزیع شرکت‌کنندگان از لحاظ سابقه کاری در رده‌های ۵-۱۰ سال و ۱۶-۲۵ سال بودند. کتابداران ایرانی بر این باور بودند که تا اندازه زیادی، امکان بهره‌گیری از برنامه‌هایی شبیه برنامه‌های کتابخانه‌های عمومی اتحادیه اروپا در ایران وجود دارد.

نتیجه‌گیری: از دیدگاه کتابداران، حوزه‌های "آموزش"، "خدمات و اشاعه اطلاعات"، "مجموعه‌سازی و گزینش منابع"، "مخاطب‌شناسی و نیازسنجی"، قابل اجرا ارزیابی شدند اما در یک حوزه یعنی "ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت" هر چند قابل اجرا اما دشوار ارزیابی شد زیرا در مجموع میانگین کمتری نسبت به بقیه حوزه‌ها کسب کرده است. بهره‌گیری از این برنامه‌ها و تجربه‌ها می‌تواند به توسعه خدمات در کتابخانه‌های عمومی ایران کمک کند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، ایران، اتحادیه اروپا، توسعه خدمات کتابخانه‌ای، تبادل تجربه‌ها

*نویسنده مسئول

ایمیل: g_galyani@yahoo.com

استناد به این مقاله:

گلینی مقدم، گلنسا، عصاره، فریده، فتاحی، رحمت‌الله (۱۴۰۱). سنجش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران درباره تناسب برنامه‌ها و فعالیت‌های اتحادیه اروپا مرتبط با کتابخانه‌های عمومی. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۴(۱): ۲۵-۴۲

^۱ قابل ذکر است که این پژوهش بخشی از تعهدات مرتبط با پروژه بین‌المللی مشترک ژان‌مونه بین دانشگاه علامه طباطبائی و اتحادیه اروپا است.

مقدمه و بیان مسئله

کتابخانه‌های عمومی به عنوان نهادهای اجتماعی همواره در تاریخ بشر و در توسعه همه کشورها تأثیرگذار بوده‌اند. آن‌ها، به موازات خدمت به افراد جامعه در راستای رسیدن به رفاه و سعادت، تلاش کرده‌اند تا تجربه‌های غنی خود را به شکل‌های گوناگون به دیگر کتابخانه‌ها در سراسر جهان منتقل کنند. در این مسیر، این امکان وجود داشته و دارد که کشورهای درحال توسعه نیز بتوانند از تجربه‌های کتابخانه‌های عمومی کشورهای پیشرفته بهره‌گیری کنند. برخی سازمان‌های بین‌المللی همچون یونسکو و ایفلا و برخی بلوک‌های سیاسی مانند اتحادیه اروپا تلاش کرده‌اند نقش تسهیل‌کننده در انتقال تجربه‌ها داشته باشند. توجه به توسعه کتابخانه‌های عمومی در اروپا پس از جنگ جهانی دوم تحت چارچوب سیاست‌های ملی و با توجه به نیازهای گوناگون قشرهای مختلف جامعه شدت گرفت. از سال ۱۹۷۰ به بعد یونسکو شروع به ترویج ایده سیستم‌های کتابخانه‌ای و اطلاعاتی کاملاً یکپارچه کرد که از طریق سیاست ملی اطلاعات برنامه‌ریزی شده بود. این روند در دهه نود میلادی شدت بیشتری گرفت. از سال ۲۰۰۰ به بعد برنامه توسعه کتابخانه‌های عمومی با برنامه‌ریزی قوی تری تداوم پیدا کرد (Wigell-Ryynänen, 2011).

نتایج پژوهش‌های منتشر شده نشان می‌دهد تقریباً در تمام کشورهای اتحادیه اروپا برنامه‌ها و فعالیت‌های بسیاری در کتابخانه‌های عمومی صورت می‌گیرد و نقش آن‌ها در توسعه کشورها مورد توجه زیادی قرار گرفته است. از دید جوامع اروپایی، کتابخانه‌های عمومی در سراسر اتحادیه اروپا مدت‌هاست که با دسترسی آزاد به اطلاعات، خدمات کتابداران آموزش دیده و فضای جلسات همگانی نقش مهمی در زندگی فردی و اجتماعی ایفا می‌کنند. از آنجا که مشارکت معنا دار در جامعه به‌طور فزاینده‌ای به دسترسی به اطلاعات و منابع دیجیتال نیاز دارد، بسیاری از کتابخانه‌های عمومی در اتحادیه اروپا دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) مانند رایانه‌ها و شبکه اینترنت را بسیار گسترش داده‌اند. در چارچوب استراتژی اروپا سال ۲۰۲۰، این اتحادیه به منظور رشد هوشمند، پایدار و فراگیر، اهداف بلند پروازانه‌ای را در بسیاری از مناطق توسعه داده است که از دسترسی آزاد و برابر به اطلاعات به‌ویژه در حوزه‌های اشتغال، نوآوری، آموزش و فراگیری اجتماعی حمایت می‌کنند. برای نمونه، شرکت پژوهشی TNS (Taylor Nelson Sofres) با پشتیبانی مالی بنیاد بیل و ملیندا گیتس مأمور بررسی و شناسایی چگونگی و انواع استفاده از کتابخانه‌های عمومی در ۱۷ کشور اتحادیه اروپا شد که نتایج آن نیز منتشر شده است (Quick et al., 2013). افزون بر این، اتحادیه اروپا برنامه‌های مختلفی (مانند یادگیری مادام‌العمر) برای اجرا در کتابخانه‌های عمومی در سال‌های گذشته اعلام کرده که مورد استقبال کشورهای اروپایی قرار گرفته‌اند. هرچند باید توجه کرد که هر کدام از این کشورها، برنامه‌های مستقل دیگری در کتابخانه‌های عمومی خود نیز به اجرا در آورده‌اند. این برنامه‌ها در بخش‌های مختلف فعالیت‌های کتابخانه‌ها اجرا می‌شوند.

کتابخانه‌های عمومی در ایران در پیش از انقلاب، مشابه کشورهای غربی با بودجه نیم درصد شهرداری شکل گرفتند. پس از انقلاب اسلامی ایران، مدتی زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بودند و سرانجام از این مجموعه جدا شده و زیر نظر نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران به شکل متمرکز اداره می‌شوند. در حال حاضر کلیه کتابخانه‌های عمومی وابسته نهاد کتابخانه‌ها در سراسر کشور، از نظر ساختاری، اداری و تشکیلاتی متمرکز بوده و تقریباً یک مجموعه دولتی محسوب می‌شوند. با توجه به وضعیت حاضر در ایران، این پرسش مطرح است که تا چه میزان امکان استفاده از این تجربه‌ها و فعالیت‌ها در کتابخانه‌های عمومی ایران وجود دارد؟ کتابداران ایرانی که در کتابخانه‌های عمومی فعالیت می‌کنند تا چه حد با چنین برنامه‌هایی آشنایی دارند؟ چگونه می‌توان این برنامه‌ها را برای اجرا در ایران تعدیل کرد؟ بر این اساس و با توجه به آنچه گفته شد، مهم‌ترین مسأله‌ی پژوهش حاضر این است که کتابداران ایرانی چه دیدگاهی نسبت به بهره‌گیری از برنامه‌ها و تجربه‌های

اروپا در ایران دارند؟ و با توجه به شرایط موجود کتابخانه‌های عمومی ایران تا چه حد اجرای این برنامه‌ها در ایران را امکان‌پذیر می‌دانند؟ حوزه کتابخانه‌های عمومی به دلیل اهمیت نظری و کارکردی آن از ادبیات بسیار غنی پژوهشی در سطح جهانی و نیز در ایران برخوردار است. وجود صدها پایان‌نامه، طرح پژوهشی، و مقاله در این زمینه در ایران نشان‌دهنده چنین اهمیتی است، هرچند که این حوزه، همچنان و به خاطر تحولاتی که همواره شاهد آنست نیازمند پژوهش‌های بیشتر و تازه‌تری است. مروری کلی بر ادبیات این حوزه می‌تواند وضعیت کلان آن را در ایران به لحاظ عوامل مؤثر یا مانع بر توسعه کتابخانه‌های عمومی بازتاب دهد.

برابر آمار رسمی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در زمان نگارش این مقاله، ۲۶۶۲ باب کتابخانه نهادی، ۸۷۱ باب کتابخانه مشارکتی، ۲۴ باب کتابخانه مستقل در استان‌های مختلف کشور فعال بوده‌اند. در کل، ۳۵۶۷ باب کتابخانه عمومی در ایران وجود دارد. در سال‌های اخیر، شهرداری‌ها و برخی نهاد‌های دیگر، از جمله آستان قدس رضوی نیز خود اقدام به تأسیس و راه‌اندازی کتابخانه‌های عمومی در شهرهای مختلف نموده‌اند؛ با این توصیف شاهد مدیریت کتابخانه‌های عمومی با رویکردهای متفاوت در کشور هستیم. نگاهی به پژوهش‌های منتشر شده نشان می‌دهد که برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلفی در کتابخانه‌های عمومی ایران صورت گرفته یا در حال اجراست که در برخی پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در ادامه به برخی از نمونه‌های جدیدتر اشاره می‌شود.

پژوهش Riahinia et al., (2020) در تحلیل محتوای اسناد خط مشی کلی در حوزه کتابخانه‌های عمومی جمهوری اسلامی ایران، نشان داد که در اسناد مصوب، کاملاً قابل اجرا می‌باشند. در این پژوهش هر ۵ محور «سیاست‌های ترویج خواندن»، «مدیریت امور اداری و مالی کتابخانه‌های عمومی کشور»، «ساخت و توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور»، «مدیریت ارایه خدمات کتابخانه‌های عمومی کشور» و «تعیین بازیگران اداره کتابخانه‌های عمومی در کشور» مورد توجه قرار گرفته است. بررسی اسناد نشان داد که موضوع سیاست‌های ترویج خواندن در سند نهضت مطالعه مفید و مصوبه شورای فرهنگ عمومی درباره ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی مورد توجه بوده و بازیگران و ذی‌نفعان متعددی در این دو سند مورد توجه سیاست‌گذاران بوده‌اند. سایر مصوبات، سه موضوع دیگر را تحت پوشش قرار داده‌اند. همچنین هفت منبع تأمین مالی برای کتابخانه‌های عمومی کشور وجود دارد که شامل موارد زیر هستند: دولت، عموم مردم، خیرین و واقفین، اعضای کتابخانه‌های عمومی، شهرداری‌های کل کشور، بخش خصوصی و مجامع بین‌المللی، و درآمدزایی خود کتابخانه‌ها.

در همین راستا، Hasanzadeh, & Jafari Bbaghi Abadi, (2017) پژوهشی بر اساس ۱۲ رسالت کتابخانه‌های عمومی از منظر ایفلا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران انجام دادند. پژوهش از نوع توصیفی بود و با روش اسنادی و تحلیل محتوای قیاسی انجام شد. پژوهشگران در این اسناد به شناسایی هدف‌های مرتبط با کتابخانه‌های عمومی پرداختند. بررسی اسناد از یکسو نشان داد که در برخی از بندهای مرتبط با اهداف و رسالت کتابخانه عمومی، به طور مستقیم به کتابخانه‌های عمومی اشاره نشده؛ این در حالی است که در حال حاضر برخی از آن بندها توسط کتابخانه‌های عمومی پیگیری و اجرا می‌شوند. از سوی دیگر با توجه به رسالت کتابخانه عمومی، می‌توان در اسناد بالادستی بندهایی را در ارتباط با اهداف و مأموریت‌های کتابخانه عمومی شناسایی کرده و اقدامات لازم در جهت عملیاتی شدن آن بندها توسط کتابخانه‌های عمومی طراحی و اجرا شود.

در پژوهش دیگری که با هدف بررسی قابلیت پیاده‌سازی رهنمودهای کیفی ایفلا در کتابخانه‌های عمومی ایران توسط HassanZadeh et al. (2021) انجام گرفت مشخص شد که از مجموع ۱۲ رهنمود بررسی شده، به طور کلی در ۸ رهنمود از نظر گروه‌های ارزیابی کننده، بیشترین درصد فراوانی به گویه «قابلیت پیاده‌سازی دارد» و در ۶ رهنمود دیگر، بیشترین درصد فراوانی به گویه «قابلیت پیاده‌سازی مشروط دارد» تعلق گرفته است. یافته‌ها در بخش کمی و مقایسه میان ۶ گروه در گزاره‌های

مشترک که اختلاف معناداری میان دیدگاه‌های گروه‌های ارزیاب در سه گروه کتابداران و متخصصان، مدیران و کارشناسان سازمانی وجود ندارد و این گروه‌ها نظرات یکدیگر را تایید می‌کنند؛ اما بین دیدگاه این گروه‌ها و کاربران اختلاف معنادار وجود دارد.

با رویکردی متفاوت، Zardari et al. (2019) در پژوهشی به بررسی موانع و راهبردهای ارائه خدمات کتابخانه‌های عمومی به گروه‌های قومی و اقلیت‌ها در جوامع چندفرهنگی بر اساس تجارب جهانی از جمله ایفلا پرداخته‌اند. آنان توانستند ۱۷ مانع در قالب موانع مربوط به مدیریت کتابخانه، موانع ادراکی و ارتباطی، موانع مربوط به محیط خارجی و موانع مربوط به ماهیت اجتماع اقوام و اقلیت‌ها را دسته‌بندی کنند. در این رابطه، ۲۰ راهبرد ارائه‌شده و مصادیق اجرای آن نیز مورد توجه قرار گرفته است. در میان این راهبردها، استخدام کارکنان آشنا با فرهنگ و زبان اقوام و اقلیت‌ها، و توسعه حرفه‌ای آن‌ها، مجموعه‌سازی حساس به فرهنگ و بازاریابی و تبلیغات کتابخانه‌های عمومی مهم‌ترین راهبردهای موفقیت در ارائه خدمات کتابخانه‌های عمومی در جامعه چندفرهنگی است.

پژوهش‌هایی نیز در زمینه رضایتمندی کاربران انجام گرفته است. از جمله، در پژوهشی که درباره میزان رضایتمندی کاربران از خدمات سنتی و الکترونیکی کتابخانه‌های عمومی توسط Ziaei et al. (2014) انجام گرفت، مشخص شد که بین میزان رضایت کاربران مرد و زن از خدمات کتابخانه (الکترونیکی و سنتی) تفاوت معناداری وجود ندارد. لیکن، بین میزان رضایتمندی کاربران مقاطع تحصیلی مختلف از خدمات کتابخانه (الکترونیکی و سنتی) تفاوت معناداری وجود دارد. میزان رضایتمندی کاربران از خدمات الکترونیکی بیش از خدمات سنتی است.

برخی پژوهش‌های انجام گرفته درباره تأثیر عوامل مؤثر بر جذب کاربران به کتابخانه‌های عمومی بوده است. برای نمونه، در پژوهشی که در شهر سنندج اجرا شد مشخص شد که عناصر آمیخته بازاریابی در جذب کاربران به کتابخانه‌های عمومی مؤثر است. همچنین، مؤلفه‌های تبلیغات، مکان و محصولات در جذب کاربران به کتابخانه‌های عمومی شهر سنندج نقش دارند. ولی مؤلفه‌های هزینه در جذب کاربران نقش ندارد (Karaji et al., 2015). یافته‌های یکی از پژوهش‌هایی که برای نیازسنجی از بازنشستگان اداره آموزش و پرورش در شهرستان بجنورد انجام گرفت نشان داد که نیازهای اطلاعاتی بازنشستگان در چهار دسته، به ترتیب: الف. نیازهای فردی، ب. فرهنگی - اجتماعی و سیاسی، ج. آموزشی، و د. معنوی - مذهبی قرار دارد. بازنشستگان بیشترین اطلاعات خود را از طریق تلویزیون به دست می‌آورند. تعداد کمی از بازنشستگان عضو کتابخانه عمومی بودند و بخش عمده‌ای از آنان از کتابخانه‌های عمومی استفاده نمی‌کردند. دور بودن از کتابخانه علت عمده استفاده کم یا عدم استفاده بازنشستگان از کتابخانه عمومی و دلیل اصلی استفاده بازنشستگان از کتابخانه عمومی، امانت گرفتن کتاب بود (Vahdani, et al., 2016).

پژوهش‌های مختلفی نیز در کشورهای اروپایی درباره برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی صورت گرفته که به چند نمونه از آن‌ها اشاره می‌شود: مطالعه‌ای پیمایشی که در سطح اروپا برای سنجش درک کاربران از مزایای کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی در کتابخانه‌های عمومی با حمایت مالی بنیاد ملیندا و بیل گیتس انجام شد شواهد کافی را ارائه می‌دهد. این شواهد نشان می‌دهند که کتابخانه‌ها بر مشارکت جوانان، سالمندان، مهاجران و گروه‌های اقلیت در اروپا تأثیر بسیار زیادی می‌گذارند. با توجه به اهمیت یادگیری غیررسمی در اتحادیه اروپا یافته‌های این مطالعه پیمایشی نشان می‌دهد که کتابخانه‌ها نقش مهمی در کمک به تحقق این امر ایفا می‌کنند. در زمان اجرای این تحقیق، بیش از ۸۰ درصد خدمات عمومی در اتحادیه اروپا به صورت آنلاین در دسترس بودند، اما در سال ۲۰۱۱، فقط ۴۱ درصد از جمعیت اتحادیه اروپا از خدمات دولتی به صورت الکترونیکی استفاده می‌کردند. علیرغم این واقعیت که این نظرسنجی در شرایط بحران و ریاضت اقتصادی در بسیاری از کشورهای اروپایی انجام شد، اما شاید مشاهده میزان حمایتی از کتابخانه‌ها به‌طور کلی و نیز پشتیبانی مالی از کتابخانه‌ها بسیار شگفت‌آور و امیدوارکننده باشد (Prior et al., 2013).

نتایج بررسی (Nielsen & Borlund (2011) در زمینه میزان و چگونگی درک ۱۲ دانش آموز دبیرستانی دانمارک از نقش کتابخانه‌های عمومی در یادگیری، آموزش کاربران، سواد اطلاعاتی و شایستگی‌های اطلاعاتی کتابداران نشان داد که دانش آموزان دبیرستانی، کتابخانه‌های عمومی را نهادی بسیار شایسته و خوب می‌بینند، زیرا کتابخانه‌های عمومی به آنان کمک می‌کنند نیازهای اطلاعاتی خود را تعیین و منابع اطلاعاتی را شناسایی کنند.

نتایج پژوهشی که در سال ۲۰۱۷ در اسپانیا و با هدف پایش برنامه‌ریزی منظم با بررسی سایت ۷۱ کتابخانه عمومی (که در سال ۲۰۰۶ دارای یک برنامه راهبردی یا بلند مدت بودند) انجام شد نشان داد که در مجموع ۷۱/۸۳ درصد از کتابخانه‌ها در نمونه مورد مطالعه در اکتبر ۲۰۱۶، یعنی ده سال بعد، در حال اجرای یک طرح جدید توسعه خدمات بودند. در این مطالعه افزایش معنی‌دار (۸/۰۳ درصد) در تعداد برنامه‌های سه ساله نسبت به سال ۲۰۰۶ مشاهده شد. شاید به این دلیل که بحران و عدم قطعیت ناشی از آن باعث شده است که کتابخانه‌ها چشم‌اندازهای تصمیم‌گیری خود را محدود سازند (Lason & Reip, 2017).

Arendrup Mortensen (2017) در پژوهشی به تأثیر رهنمودهای ایفلا در ارائه خدمت به افراد خوانش‌پریش یا Dyslexia در دانمارک و سوئد پرداخته است. کتابخانه‌های دوستدار افراد خوانش‌پریش را معرفی کرده و در یافته‌ها اشاره کرده است که کتابخانه‌ها در تلاش برای ارائه خدمت به افراد خوانش‌پریش نمی‌توانند تنها عمل کنند و لازم است همکاری‌های ضروری با سازمان‌ها و شرکای حرفه‌ای محلی نیز برقرار کنند. مطالعه‌ای اخیراً در دانمارک با روش کیفی و با کمک نظریه زمینه‌ای با هدف تجزیه و تحلیل برنامه‌های کتابخانه عمومی به منظور توسعه یک مدل تجربی-متنی انجام شد. علت انجام این پژوهش این بحث بود که موجودیت فیزیکی کتابخانه‌های عمومی با توجه به عملکرد و نقش آن‌ها در ارائه خدمات مدرن در دنیایی که اطلاعات دیجیتالی شده و فناوری‌های جدید در آن دست بالا را دارند، چقدر قابل توجه است.

مبنای این مطالعه این ایده بود: «از مجموعه‌ی [کتابخانه عمومی] به ارتباطات [با کاربران کتابخانه عمومی] یا "From collections to connections" این مطالعه با استفاده از داده‌های متنی در قالب رویدادهای فیس بوک انجام شد. داده‌های بیش از ۲۵۰۰ رویداد فیس بوک که برنامه‌های کتابخانه عمومی را اعلام می‌کنند جمع‌آوری و تحلیل شدند. این داده‌ها، در سه سطح قالب، محتوا، و نقش و عملکرد کتابخانه‌های عمومی تقسیم‌بندی شدند. نتایج نشان داد که بین مجموعه کتابخانه‌ها و ارتباطات آن‌ها رابطه وجود دارد و با این روش می‌توان درک مناسبی از نقش و عملکرد کتابخانه‌های عمومی امروز در دنیای به شدت دیجیتالی شده به دست آورد. هر فعالیت مدرن کتابخانه باید بتواند بین مجموعه کتابخانه و کاربران آن ارتباط ایجاد کند. (Mathiasson & Jochumsen, 2020)

نگاهی کلی به پژوهش‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی نشان دهنده آنست که پژوهشگران به عوامل بسیار زیاد و مختلفی که در توسعه کتابخانه‌های عمومی نقش دارند توجه نموده‌اند. همچنین کتابداران دریافته‌اند که نسبت و اهمیت آن‌ها در جوامع مختلف متفاوت است. کاربران نیازهای متعدد و متغیری در زمینه دسترسی به اطلاعات و آموزش دارند و کتابخانه‌ها تلاش دارند تا با برنامه‌های خدماتی گوناگون آن نیازها را برآورده سازند. در عین حال، مرور کلی پژوهش‌ها نشان دهنده آنست که کمتر پژوهشی به مسأله بهره‌گیری از تجربه کتابخانه‌های عمومی کشورهای مختلف توسط سایر کشورها پرداخته است. به همین جهت، انجام چنین پژوهشی بویژه در زمینه بهره‌گیری از تجربه‌های کتابخانه‌های عمومی اتحادیه اروپا به سایر کشورها و از جمله ایران ضرورت دارد.

هدف و ضرورت پژوهش

هدف از اجرای این پژوهش، واکاوی امکان بهره‌گیری از برنامه‌ها و فعالیت‌های اتحادیه اروپا متناسب با کتابخانه‌های عمومی ایران از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی است. بر این اساس و با توجه به آنکه کتابخانه‌های عمومی ایران می‌بایست همه امکانات خود را برای توسعه و ارائه خدمات به جامعه رو به تحول ایران بسیج کنند، ضرورت دارد از تجربه‌های موفق سایر کشورها بهره‌گیری کنند. کتابخانه‌های عمومی اتحادیه اروپا سیر تحولی مثبتی در سازگاری با شرایط جدید و در راستای پاسخ به جامعه طی کرده‌اند و برنامه‌ها و تجربه‌های آنان می‌تواند کمک مناسبی به کتابخانه‌های عمومی ایران به شمار آید.

پرسش‌های پژوهش

۱. میزان آشنایی کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران، با برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی اتحادیه اروپا چقدر است؟
۲. از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران، و با توجه به شرایط موجود کتابخانه‌های عمومی تا چه حد اجرای این برنامه‌ها در ایران را امکان‌پذیر می‌دانند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک مطالعه‌ی پیمایشی مبتنی بر نظرسنجی از کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران بود. جامعه پژوهش ۷۵۰۰ نفر از کتابداران شهرهای مختلف (۵۳۰۰ کتابدار نهادی و ۱۱۰۰ کتابدار مشارکتی) بودند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۵ نفر بود که به صورت تصادفی طبقه‌ای از جامعه پژوهش انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه پژوهشگر-ساخته بود. ابعاد مورد توجه پرسشنامه، بر پایه بررسی متون تخصصی و نتایج فاز نخست طرح پژوهشی بین‌المللی (کاربست تجربیات اتحادیه اروپا در حوزه کتابخانه‌های عمومی ایران) شناسایی و تدوین شد که شامل ۵۵ گویه در پنج حوزه ۱. ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت، ۲. مجموعه‌سازی و گزینش منابع، ۳. مخاطب شناسی و نیازسنجی، ۴. خدمات و اشاعه اطلاعات، و ۵. آموزش بود. به منظور شناخت عوامل یا سازه‌های اصلی پرسشنامه، مؤلفه‌های مرتبط با بهره‌گیری از برنامه‌های اتحادیه اروپا، با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی اکتشافی شناسایی شد. همچنین برای اطمینان از استقلال عوامل از روش چرخش واریماکس استفاده شده است. جهت تأیید بسندگی نمونه از شاخص KMO (آزمون کیزر-میر-اولکین) و از آزمون بارتلت جهت شناسایی همبستگی بین گویه‌ها استفاده شد. همان‌طوری که از نتایج بدست آمده در جدول ۱ مشخص است، ضریب $KMO=0.835$ ، کفایت حجم نمونه و قابلیت گویه‌ها برای دسته‌بندی عاملی را تأیید کرده است. به علاوه آزمون بارتلت با سطح معناداری (Sig) کم‌تر از ۰/۰۵ معناداری ماتریس همبستگی را شناسایی کرده است، در این صورت نتیجه می‌گیریم که اجرای تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی ساختار (مدل عاملی) مناسب بوده است.

جدول ۱. آزمون‌های مقدماتی تحلیل عوامل (KMO، بارتلت و دترمینان ماتریس)

Table 1. Preliminary tests of factor analysis (KMO, Bartlett and matrix determinants)

Sampling adequacy indicator	0.934
Chi-square	9032/441
Degree of freedom	1329
Bartlett test	Significance level
	0.000

پس از این که بسندگی حجم نمونه و وجود همبستگی بین گویه‌ها تایید شد، تحلیل عاملی به شیوه‌ی تحلیل مؤلفه‌های اصلی و با استفاده از چرخش واریماکس و با حداقل بار عاملی ۰/۴۰ بر روی ۵۱ گویه‌ی این پژوهش انجام شده و در نتیجه، منجر به دسته‌بندی ۳ مؤلفه‌ی قابل قبول گردید. این مؤلفه‌ها همراه با ضرایب بار عاملی خود، در جدول ۲ به نمایش در آمده‌اند.

جدول ۲: بار عاملی گویه‌های هر مؤلفه

Table 2: Factor load of items of each component

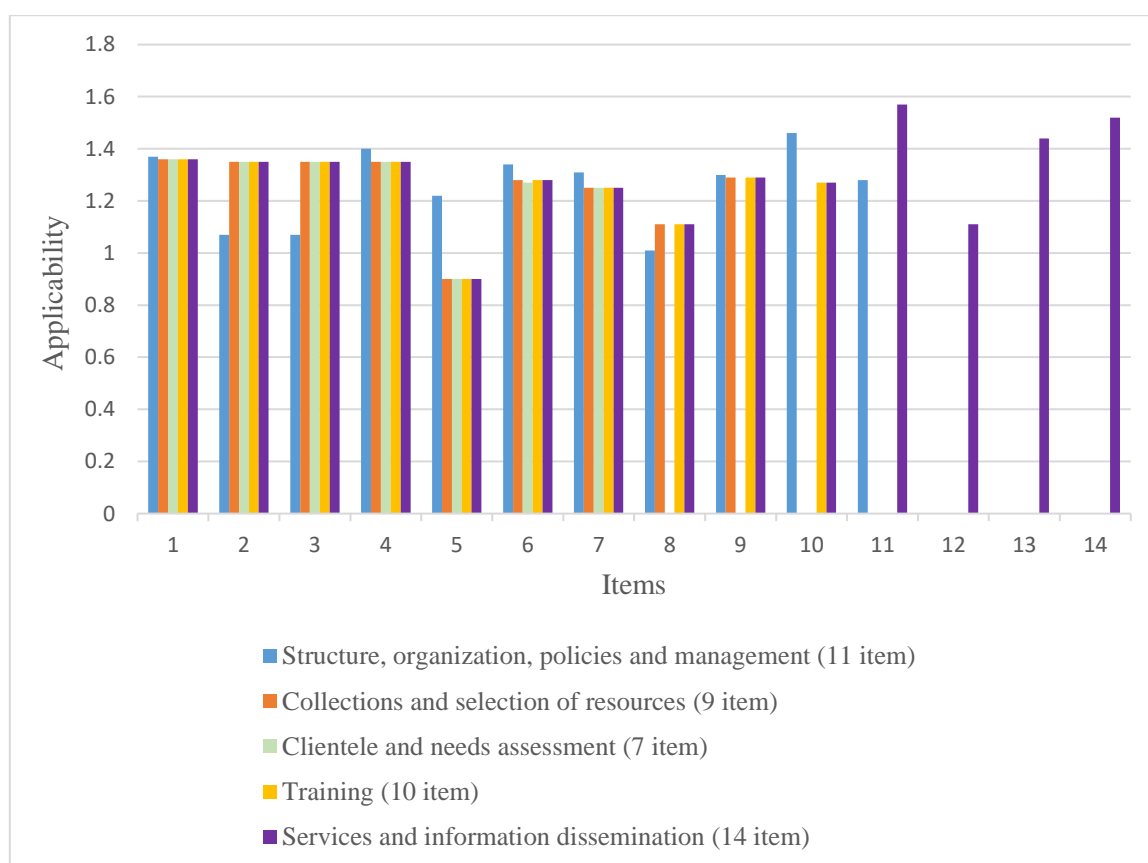
مؤلفه	گویه‌ها	بار عاملی گویه‌ها
		1 2 3
ساختار (10 گویه)	سوال 10: استفاده از مشاوران مرتبط در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری	
	سوال 9: طراحی و اجرای برنامه‌های راهبردی	
	سوال 3: فراهم‌آوری امکان تعامل خیرین و ارگان‌های غیرانتفاعی با کتابخانه‌ها به جهت پشتیبانی مالی	0.70
	سوال 14: انجام مجموعه‌سازی پس از نیازسنجی از گروه‌های مختلف	0.63
	سوال 4: فراهم‌آوری دسترسی آزاد به اطلاعات جهت ارتقای کیفیت زندگی	0.58
	سوال 7: دسترسی رایگان کاربران به اینترنت در فضای کتابخانه	0.57
	سوال 11: همکاری کتابخانه با شوراهای شهر و روستا و سایر نهادها	0.55
	سوال 6: فراهم‌آوری برنامه‌هایی جهت ارتقای سطح آگاهی کاربران در زمینه‌ی حقوق شهروندی	0.53
	سوال 8: ایجاد مراکز خرید و مراکز تفریحی در جوار کتابخانه	0.44
	سوال 48: ارائه خدمات ویژه برای کاربران کودک و نوجوان	0.44
آموزش (21 گویه)	سوال 46: ارائه خدمات اطلاعاتی جهت پشتیبانی از رشد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مدنی	
	سوال 35: ارائه‌ی برنامه‌های آموزشی جهت ارتقای سواد اطلاعاتی، سواد دیجیتالی، و سواد رسانه‌ای	
	سوال 43: ارائه‌ی خدمات تخصصی برای گروه‌های مخاطب	0.79
	سوال 32: ارائه برنامه‌هایی جهت حفظ هویت فرهنگی جامعه به ویژه اقلیت‌های قومی در جهان	0.71
	سوال 40: اجرای برنامه‌های یادگیری مادام‌العمر	0.70
	سوال 45: لزوم داشتن برنامه‌های مدون برای ارتقای سطح آگاهی کاربران در زمینه حقوق شهروندی	0.68
	سوال 34: ارائه برنامه‌های آموزشی با موضوعاتی خاص گروه مهاجران	0.68
	سوال 47: ارائه خدمات شخصی‌سازی شده	0.67
	سوال 37: ارائه‌ی برنامه‌های آموزشی در جهت حفظ محیط زیست	0.66
	سوال 44: فراهم‌آوری برنامه‌هایی جهت ارتقای سطح بهداشت و سلامت	0.66
سوال 39: ارائه‌ی برنامه‌هایی جهت ارتقای خواندن محیط دیجیتالی	0.65	
سوال 31: ارائه برنامه‌های آموزشی جهت ترویج ارزش‌های دموکراتیک	0.64	
سوال 36: ارائه برنامه‌های آموزشی جهت دسترسی به خدمات دولت الکترونیک	0.63	
سوال 30: ارائه‌ی برنامه‌هایی جهت آموزش یافتن شغل و راه‌اندازی کسب و کار	0.61	
سوال 33: داشتن برنامه‌هایی جهت رشد فکری، روشنگری و ارتقای یادگیری کاربران	0.57	
سوال 38: ایجاد دروازه‌های اطلاعاتی و راههای دسترسی به خدمات و محتوای مورد نیاز کاربران	0.56	
سوال 41: ارائه برنامه‌هایی برای گروه‌های خاص همچون نابینایان، ناشنوایان، و معلولان	0.51	
سوال 22: انجام نیازسنجی با توجه به نیازهای خاص مخاطبان	0.50	
سوال 51: همکاری کتابخانه با مدارس جهت کمک به آموزش رسمی	0.43	
سوال 42: داشتن فناوری‌های اطلاعات برای استفاده کاربران در فضای کتابخانه همچون رایانه و لپ‌تاپ	0.43	
سوال 49: استفاده از امانت دیجیتالی	0.42	
مخاطب (10 گویه)	سوال 27: ضرورت توجه به نیازهای قشرهایی همچون زنان خانه‌دار، بازنشستگان، باغداران و سایر موارد	0.74
	سوال 26: ضرورت توجه به نیازهای کودکان و نوجوانان	0.70
	سوال 23: توجه به نیازهای گروه‌های خاص کاربران همچون نابینایان، ناشنوایان، و معلولان	0.60
	سوال 28: توجه به کتابخانه به عنوان بستر پشتیبان از نظام آموزش رسمی	0.58
	سوال 29: توجه به کتابخانه به عنوان نهاد آموزش غیررسمی	0.58
	سوال 24: توجه به نیازهای کاربران سالمند	0.53
	سوال 19: فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی مناسب توسط کتابخانه به عنوان منبع آموزش رسمی	0.47
	سوال 21: ضرورت مطالعه بر روی کاربران بالقوه‌ی کتابخانه	0.43
	سوال 50: ضرورت همکاری کتابخانه‌های عمومی با یکدیگر	0.41
	سوال 25: ضرورت توجه به نیازهای اطلاعاتی اقلیت‌ها	0.40

همان‌طوری که در جدول ۲، مشاهده می‌شود، از مجموع ۴۱ گویه قابل قبول، تعداد ۱۰ مورد در مؤلفه‌ی ساختار؛ ۲۱ گویه در مؤلفه‌ی آموزش؛ و ۱۰ گویه‌ی دیگر در مؤلفه‌ی مخاطب، تقسیم بندی شدند. ضریب همبستگی گویه‌ها در هر عامل در جدول ۲ از زیاد به کم مرتب شده‌اند. بنابراین، نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داده که فقط ۴۱ گویه با بار عاملی بین ۱ (بیش‌ترین ضریب همبستگی) و ۰/۴ (کمترین ضریب همبستگی) از میان ۵۱ گویه (سوالات پرسشنامه) قابل قبول بوده است و ده گویه (مربوط به سوالات ۱، ۲، ۵، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰) به علت داشتن بار عاملی کمتر از ۰/۴ تأیید نشده‌اند و از سوالات پرسشنامه حذف شده‌اند.

یافته‌های پژوهش

در این مطالعه نتایج تحلیل توصیفی نشان داد که زنان کتابدار ۶۰/۷٪ و مردان کتابدار، ۳۹/۳٪ به پرسش‌ها پاسخ دادند. بالغ بر ۹۶ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات بالاتر از کارشناسی و حداقل ۳۱ سال سن داشتند. توزیع شرکت‌کنندگان از لحاظ سابقه کاری در رده‌های ۵-۱۰ سال و ۱۶-۲۵ سال بودند. همه این داده‌ها می‌تواند نشان دهنده اعتبار پاسخ‌های جامعه نمونه باشند.

نتایج حاصل از تحلیل گویه‌های پرسشنامه در پنج حوزه، "ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت"، "مجموعه‌سازی و گزینش منابع"، "مخاطب‌شناسی و نیازسنجی"، "آموزش"، "خدمات و اشاعه اطلاعات" در نمودار ۱ خلاصه شده است.

نمودار ۱. میانگین قابلیت اجرای برنامه‌های اروپا در کتابخانه‌های عمومی ایران از دیدگاه کتابداران
Figure 1: Average applicability of European programs in Iranian public libraries from the

تجزیه و تحلیل نتایج نمودار ۱

- گویه‌های شماره ۱ الی ۱۴ در نمودار ۲ مورد به مورد در اینجا تحلیل شده و گزارش می‌شوند:
۱. با توجه به این که: هر پنج شاخص گویه ۱ بالاتر از مرز میانگین قرار دارند و به نمره ۱/۳ رسیده‌اند. لذا تمامی ۵ شاخص این گویه قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۲. در دو گویه ۲ و ۳ در نمودار ۱، کل شاخص‌ها مرز میانگین را پاس کرده‌اند، لیکن، در هر دوی این گویه‌ها، اولین شاخص‌ها (به رنگ آبی) از میانگین کمتری برخوردار بوده‌اند. به هر حال هر دو گویه قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۳. هر ۵ شاخص گویه ۴ از مرز میانگین عبور کرده‌اند. گویه ۱ این شاخص به مرز ۱/۴ نیز رسیده است و از شرایط بهتری برخوردار است. لذا، این گویه قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشد.
 ۴. هر ۵ شاخص مربوط به هر دو گویه ۶ و ۷ از مرز ۱/۲ میانگین گذشته‌اند. بنابراین هر دو گویه‌های ۶ و ۷ قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۵. گویه ۸ فقط شامل ۴ شاخص: تغییرات ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت، مجموعه سازی و گزینش، آموزش و خدمات و اشاعه اطلاعات است. لذا این گویه فاقد شاخص: مخاطب شناسی و نیاز شناسی است. با توجه به این که هر چهار شاخص این گویه مرز ۱/۲ میانگین را پشت سر گذاشته‌اند بنابراین قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا هستند. لیکن همانطوری که ذکر شد، شاخص ۳ در این گویه وجود نداشته است.
 ۶. گویه ۹ فقط فاقد شاخص: مخاطب شناسی و نیاز شناسی است. لذا مابقی هر چهار شاخص این گویه از مرز ۱/۲ میانگین گذشته‌اند. در نتیجه قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۷. گویه ۱۰ فاقد دو شاخص: ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت و مجموعه سازی و گزینش است. و لذا هر سه شاخص باقیمانده این گویه از مرز ۱/۲ میانگین عبور کرده‌اند. بنابراین، هر سه شاخص قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۸. هر ۴ گویه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۳ و ۱۴ فقط در یک شاخص و آن هم با عنوان: شاخص خدمات و اشاعه اطلاعات، حضور داشته‌اند. لذا به ترتیب شاخص گویه ۱۱ مرز ۱/۶ میانگین را گذرانده است، شاخص مربوط به گویه ۱۲ مرز ۱/۱ میانگین و شاخص مربوط به گویه ۱۳ مرز ۱/۴ و شاخص مربوط به گویه ۱۴ مرز ۱/۵ میانگین را پاس کرده‌اند. لذا هر چهار گویه قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا می‌باشند.
 ۹. بر اساس این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که از نظر کتابداران حوزه‌های "آموزش"، شامل "خدمات و اشاعه اطلاعات"، "مجموعه‌سازی و گزینش منابع"، "مخاطب‌شناسی و نیازسنجی"، قابل اجرا و یا حتی کاملاً قابل اجرا ارزیابی شده‌اند، اما در حوزه "ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت تغییرات" هر چند قابل اجرا لیکن دشوار ارزیابی شده است. زیرا در مجموع میانگین کمتری نسبت به بقیه حوزه‌ها کسب کرده است.

همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نمرات کل به دست آمده از هر حوزه با سایر حوزه‌ها ارتباط معنی‌داری دارد و افزایش نمره در یک حوزه منجر به افزایش نمره در سایر حوزه‌ها می‌شود. با توجه به همبستگی بین نمره کل حوزه‌های پرسشنامه؛ برای بررسی اثر متغیرهای سن و جنس و تحصیلات از آنالیز واریانس چند متغیره استفاده شد. آزمون آنالیز واریانس چند متغیره، نشان داد که تفاوت معنی‌داری در نمرات حوزه‌های مختلف بر حسب سن، جنس و تحصیلات بین متغیرهای پژوهش وجود ندارد.

آزمون مدل

به منظور آزمون مؤلفه‌ها و گویه‌های حاصل از تحلیل عامل اکتشافی از مدل‌سازی معادلات ساختاری واریانس محور استفاده شده است؛ که به نوبه خود به سه بخش تقسیم شده‌اند: الف. برازش مدل اندازه‌گیری، ب. برازش مدل ساختاری، و ج. برازش مدل کلی است:

الف. برازش مدل اندازه‌گیری

به منظور بررسی برازش مدل اندازه‌گیری، از سه معیار ضرایب پایایی آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و میانگین واریانس تبیین شده استفاده شده و نتایج بدست آمده در جدول شماره ۳ منعکس است.

جدول ۳. نتایج برازش مدل اندازه‌گیری

Table 3. Measurement model fitting results

AVE \geq 0/7	CR \geq 0/7	Alapha \geq 0/7	Variable
0.93	0.99	0/0.99	Structure
0.93	0/0.99	0/0.99	Traning
0.85	0/0.98	0/0.97	Clientele

با توجه به این که هر دو مقادیر پایایی آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی مربوط به مؤلفه‌های پیاده‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا مساوی 0/7 است و نیز کلیه مقادیر میانگین واریانس تبیین شده بیش تر از 0/5 بدست آمده‌اند، نتیجتاً برازش مدل اندازه‌گیری تأیید شده است.

بررسی روایی واکرای مدل اندازه‌گیری

در این پژوهش جهت بررسی روایی واکرای شاخص فورنل-لاکر استفاده شده است. بر این اساس یک متغیر پنهان در مقایسه با سایر متغیرهای پنهان، باید از پراکندگی بیش تری در میان مشاهده‌پذیرهای خودش برخوردار باشد؛ تا بتوان گفت متغیر پنهان مدنظر از روایی بالایی برخوردار است. نتایج روایی مؤلفه‌های این پژوهش در جدول ۴ ارائه شده‌اند.

جدول ۴. نتایج بررسی واکرای مؤلفه‌های کتابداری مبتنی بر شواهد (شاخص فورنل-لاکر)

Table 4. Results of divergent study of evidence-based librarianship components (Fornell-Locker index)

Clientele	Traning	Structure	Plans	Components
			1	Plan
		1	0.99	Structure
	1	0.99	0.99	Traning
1	0.99	0.99	0.99	Clientele

همانطوری که در جدول ۴ منعکس است: سازه‌های پنهان مدل، شامل (برنامه، ساختار، آموزش و مخاطب) از هم جدا می‌باشند. عبارت دیگر، مقادیر قطر اصلی (میانگین واریانس استخراج شده) برای هر سازه‌ی پنهان از همبستگی آن سازه با سایر سازه‌های پنهان (که در خانه‌های زیرین و سمت راست قطر اصلی در جدول ۴ قرار دارند)، در مدل انعکاسی بیش تر است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که سازه‌های مدل، تعامل بیش تری با شاخص‌های خود دارند، تا با سازه‌های دیگر. به عبارت دیگر، روایی واکرای مدل در حد مناسب و قابل قبولی است.

برازش مدل ساختاری

در روش PLS، پس از برازش مدل اندازه‌گیری، برازش مدل ساختاری نیز باید صورت پذیرد. تا در آن روابط بین متغیرهای پنهان با همدیگر بررسی شوند. در این پژوهش جهت بررسی برازش مدل ساختاری از دو معیار "ضریب تعیین" و "استون-گیزر" استفاده شده است. در معیار استون-گیزر، مقادیر (اعداد) مثبت نشانگر کیفیت مناسب مدل است و قدرت پیش‌بینی مدل را نشان می‌دهد. قابل ذکر است که ضریب تعیین، شاخصی است که نشان دهنده تأثیر یک متغیر مستقل بر یک متغیر وابسته است.

جدول ۵. نتایج برازش مدل ساختاری (شاخص‌های ضریب تعیین و استون-گیزر)

Table 5: Structural model fitting results (coefficient of determination and Stone-Geiser indices)

Stone-Geiser indices (Q ²)	coefficient of determination (R ²)	Components
0.09	0.99	Structute
0.12	0.99	Traning
0.13	0.99	Clientele

همانطوری که در جدول ۵ منعکس است، ۰/۹۹ تغییرات مؤلفه‌های "برنامه، ساختار، آموزش و مخاطب" توسط متغیر مستقل (برنامه‌های اتحادیه اروپا) تبیین می‌شوند. از سوی دیگر، در جدول ۵ مقادیر مثبت معیار استون-گیزر نشان می‌دهند که مدل ساختاری از توانایی قوی و بالایی به‌منظور پیش‌بینی متغیرهای آشکار مدل برخوردار است، و برازش مناسب مدل ساختاری به لحاظ وجود هر دو شاخص ضریب تعیین و شاخص استون-گیزر تأیید می‌شوند.

برازش کلی مدل

به‌منظور بررسی برازش کلی مدل، هر دو قسمت آن؛ شامل "مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری" باید کنترل شوند. معمولاً برای این منظور از شاخص GOF استفاده می‌شود. شاخص GOF برای مدل پژوهش حاضر براساس فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$GOF = \sqrt{\text{communalities} \times R^2} = \sqrt{0/110 \times 0/99}$$

$$GOF = 0/33$$

وتزلس و همکاران^۱ سه مقدار "۰/۰۱"، "۰/۲۵" و "بیش‌تر از ۰/۳۶" را به ترتیب به‌عنوان مقادیر "ضعیف"، "متوسط"، و "قوی" برای شاخص GOF معرفی نموده‌اند. بنابراین عدد ۰/۳۳ بدست آمده برای شاخص GOF در این پژوهش، اگر چه اندکی از ۰/۳۶ پائین‌تر است، لیکن، می‌توان نتیجه گرفت که برازش مدل اندازه‌گیری در پژوهش حاضر از سطح قابل قبولی برخوردار است.

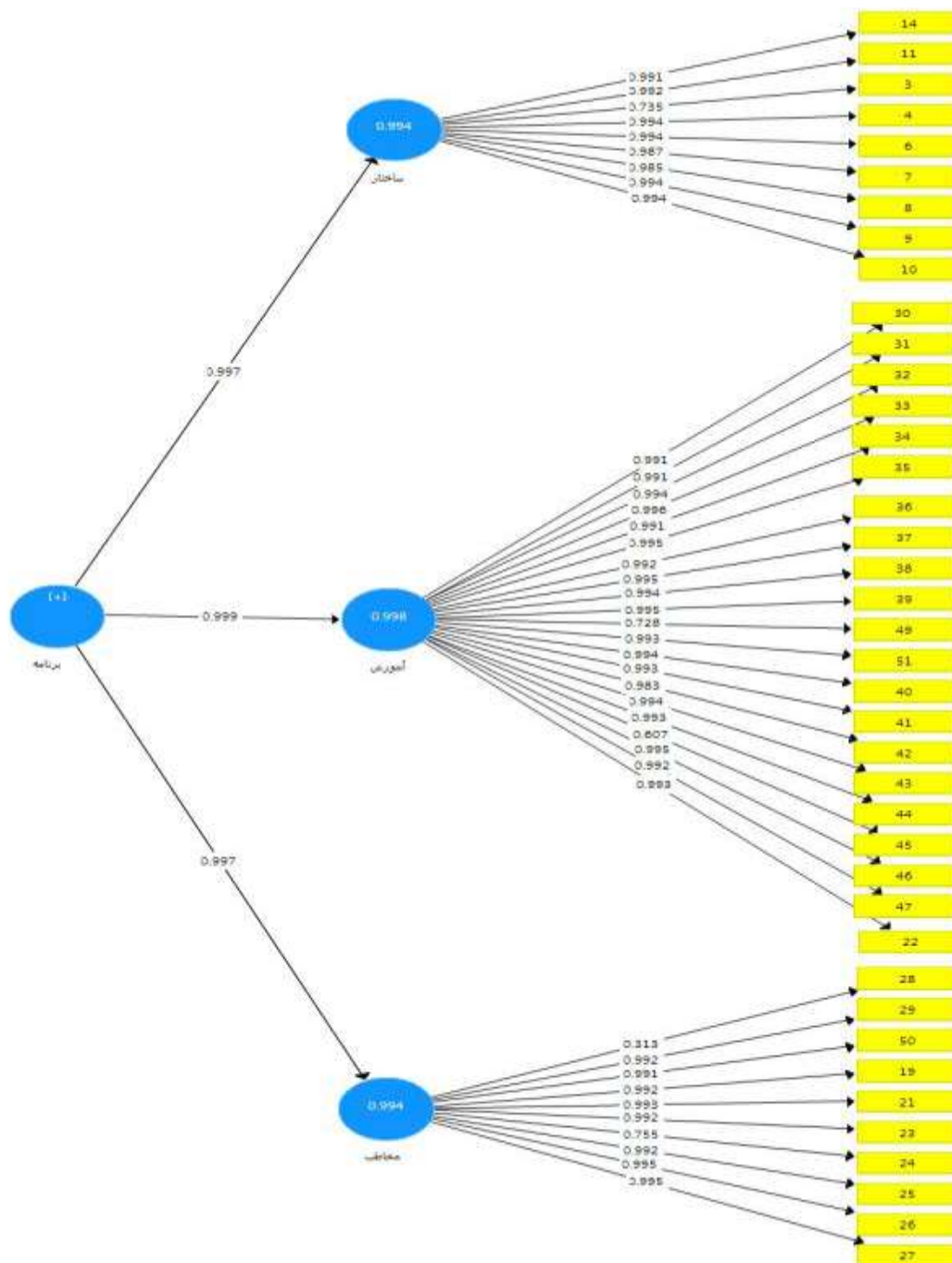
مدل پیشنهادی پژوهش

با توجه به دیدگاه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی ایران و نیز با استفاده از معادلات ساختاری، مدل پژوهش ترسیم شد. این مدل تلفیقی از مؤلفه‌هایی است که بالاترین بار عاملی را داشته و بیش‌ترین تأثیر را از دیدگاه کتابداران

^۱. Wetzels et al.

گلینی مقدم و همکاران: سنجش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران درباره تناسب...

عمومی ایران بر روی پیاده‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا را دارند و به عنوان مدل نهایی پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شوند.
 شکل ۲. نمودار مدل پیشنهادی پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲. نمودار مدل پیشنهادی پژوهش
 Figure 2: Diagram of the proposed research model

در شکل ۲، نمودار اجزای تحلیل عاملی تأییدی پژوهش ترسیم شده است. همانطوری که در این نمودار مشاهده می‌شود، تصویر کلی از مدل مورد بررسی و چگونگی ارتباط بین متغیرها بخوبی قابل مشاهده است. در این نمودار، دایره‌ها نشان‌دهنده

مؤلفه‌های پرسشنامه (متغیرهای پنهان یا مکنون) و مستطیل‌ها نشان‌دهنده‌ی گویه‌های پرسشنامه (متغیرهای آشکار) هستند. همچنین نمودار ۲ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های پیاده‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا مبتنی بر نظرات کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران در مدل پیشنهادی، شامل سه مؤلفه و مبتنی بر ۴۰ گویه است. زیرا همانطوری که قبلاً اشاره شد، گویه‌ی شماره ۲۸ که در تحلیل عاملی اکتشافی دارای ضریب قابل قبولی بود، در تحلیل عاملی تاییدی به علت اخذ بار عاملی کمتر از ۰/۴ پذیرفته نشد و از مطالعه حذف شد. در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که در پژوهش حاضر تعداد قریب به اتفاق گویه‌ها (منهای، یک گویه) همگی با بار عاملی حداقل ۰/۴، بیشترین تأثیرگذاری را بر پیاده‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا متناسب با کتابخانه‌های عمومی ایران داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی امکان بهره‌گیری از برنامه‌های اتحادیه اروپا متناسب با کتابخانه‌های عمومی در ایران از دیدگاه کتابداران این نوع کتابخانه‌ها، انجام شد. در این مطالعه نتایج تحلیل جمعیت شناختی نشان داد که زنان با ۶۰/۷٪ و مردان با ۳۹/۳٪ به سؤالات پاسخ داده‌اند: این نتیجه کلی حاصل شد که اجرای برنامه‌های اتحادیه اروپا در کتابخانه‌های عمومی در ایران از دیدگاه کتابداران ایران قابل اجرا و یا کاملاً قابل اجرا است. همچنین، تفاوت معنی‌داری بین نمرات حوزه‌های مختلف بر حسب سن، جنس و تحصیلات مشاهده نشد.

از دید اروپاییان برای رسیدن به یک کتابخانه پاسخگو، باید به تمامی نیازهای مراجعه‌کنندگان به درستی پاسخ داده شود. همچنین، نیاز است تا تمامی خدمات در سطح انتظار مراجعه‌کنندگان و کتابخانه‌ها باشد و بدین منظور ضروری است که مؤلفه‌های مختلف مانند آموزش، مجموعه‌سازی، خدمات گوناگون، نیازسنجی از مخاطب و چگونگی تامین نیازهای اطلاعاتی و غیره در کتابخانه‌ها مورد بررسی قرار گیرند. برخی از ویژگی‌های اساسی، که تقریباً در تمامی کتابخانه‌های عمومی اروپا دیده می‌شوند عبارتند از: اعتماد اولیه، اعتبار، دموکراسی، اطلاعات، آموزش، فرهنگ، ارتباطات و تمامی حقوق انسانی شناخته شده و مورد تأیید. این ویژگی‌ها تا اندازه‌ای نشان‌دهنده ارزش‌های جامعه اروپایی هستند. هرچند ارزش‌های جامعه اروپایی با جامعه ایرانی یکسان نیست اما بهره‌گیری از برخی تجربیات در کتابخانه‌های عمومی ایران از دید کتابداران امکان‌پذیر است.

از ابعاد مورد بررسی در این مطالعه، دو حوزه‌ی "آموزش"، "خدمات و اشاعه اطلاعات" بیشترین میانگین را دارا هستند و براساس برنامه اتحادیه اروپا در ایران قابل قبول و کاملاً قابل اجرا ارزیابی شدند. دو حوزه "مجموعه‌سازی و گزینش منابع" و "مخاطب‌شناسی و نیازسنجی"، نیز قابل اجرا ارزیابی گردید. اما فقط در یک حوزه یعنی "ساختار، تشکیلات، سیاست‌ها و مدیریت تغییرات" دشوار ارزیابی شده هرچند قابل اجرا هستند با توجه به متمرکز بودن مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی ایران، قابل اجرا بودن تجربه اروپا در این حوزه از دید کتابداران کمی تعجب‌برانگیز است. در پژوهش دیگری در راستای پروژه ژان مونه، تمرکز مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی ایران به طور مفصل مورد بررسی قرار گرفته و نتایج آن در کتابی زیر چاپ قرار دارد.

یافته‌های به دست آمده در قسمت تغییرات ساختار با یافته‌های پژوهش Ebrahimi, Riahinia, Vahid, and Akhshik (2020) در اسناد مصوب برای پنج مسأله «سیاست‌های خواندن»، «مدیریت امور اداری و مالی کتابخانه‌های عمومی کشور»، «ساخت و توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور»، «مدیریت ارائه خدمات کتابخانه‌ها در کتابخانه‌های عمومی کشور» و «تعیین بازیگران اداره کتابخانه‌های عمومی در کشور» همسو است. بر اساس یافته‌های پژوهش آنان، بیشتر اهداف و مأموریت‌های شناسایی شده در اسناد بالادستی در مقوله‌های آموزش و سوادآموزی و فرهنگی می‌باشند، و پیشنهاد کردند در تهیه و تصویب

قوانین و مصوبات به ویژه در زمینه‌های آموزش و فرهنگ، توجه جدی به جایگاه و رسالت کتابخانه عمومی شود. همچنین از سوی دیگر سازمان‌های متولی کتابخانه‌های عمومی از جمله نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، شهرداری‌ها و مساجد میبایست با در نظر گرفتن رسالت کتابخانه عمومی (مقوله‌های فرعی) و فراوانی بیشتر حوزه‌های آموزش و سوادآموزی و فرهنگی توجه کافی به طراحی و پیاده‌سازی برنامه‌ها و خدمات خود در راستای تحقق مقوله‌های آموزش و سوادآموزی مبذول نمایند. یافته‌های پژوهش حاضر نیز بر همین پیشنهادات تاکید دارد.

از سوی دیگر، کتابخانه‌های عمومی در اروپا عمدتاً از راه‌اندازی سیستم اداری دولتی پیروی می‌کنند: سیستم‌های واحد (مانند جمهوری چک) یا فدرال (برای نمونه بلژیک، آلمان) و سیستم‌های متمرکز یا غیرمتمرکز. تنوع ساختارهای اداری که هر کدام دارای سطح کتابخانه‌ای خاص خود هستند؛ مانند ساختارهای موجود در فرانسه، مقایسه سیستم‌های کتابخانه‌های عمومی در اروپا را به یک کار دشوار تبدیل می‌کند. در ایران از سیستم متمرکز دولتی استفاده می‌شود و شاید به همین دلیل تغییر در ساختار و مدیریت از دید کتابداران دشوار به نظر می‌رسد.

در این مطالعه، یافته‌های مرتبط با موضوع مخاطب‌شناسی و نیازسنجی، که از دیدگاه کتابداران و بر اساس برنامه‌های راهبردی اتحادیه اروپا امکان‌پذیر شمرده شده، که با مطالعه Quick, et al. (2013) همسو است. همچنین در قسمت آموزش برنامه‌ها قابل اجرا شناخته شده است که با نتایج پژوهش Nielsen and Borlund (2011) در یک راستا قرار دارد. بر اساس نتایج تحقیقات آنها در اکثر کشورهای اروپایی، سیاست کلی این است که کتابخانه‌های عمومی باید دسترسی به اینترنت را برای کاربران به طور رایگان فراهم کنند. پیامدهای نقش مؤثر کتابخانه‌های عمومی (در اروپا) در دسترسی جامعه اطلاعاتی به اینترنت به صورت مرحله به مرحله تحقق می‌یابد: این پیامدها عبارتند از: طیف گسترده‌ای از خدمات اینترنتی، زیرساخت‌های دیجیتال سریع‌تر، کمک مالی برای تولید محتوا (کنسرسيوم و مجوز دهی)، ارائه خدمات؛ و افزایش شایستگی‌ها و قابلیت‌های کارکنان. دسترسی برابر به اطلاعات، نیروی محرکه برای کار در یک شبکه کامل و خدمات متناسب برای همه شهروندان است. سنجش دیدگاه‌های کتابداران ایرانی نیز اهمیت این مقوله را مورد تأیید قرار می‌دهد.

در این پژوهش امکان گسترش خدمات و اشاعه، اطلاعات میانگین بالایی کسب کرده‌اند، که رشد فزاینده و اهمیت اطلاعات، نیز لزوم صرفه‌جویی در هزینه‌ها و وقت جستجوکنندگان را نشان می‌دهد. از طرفی ناکارآمدی شیوه‌های دستی بازیابی اطلاعات، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را بر آن داشته که هر چه بیشتر و سریعتر به سمت مکانیزه شدن روش‌های بازیابی و دسترسی به اطلاعات حرکت کنند، تا جایی که استفاده‌کنندگان حتی المقدور نیازی به مراجعه به کتابخانه یا مرکز اطلاع‌رسانی نداشته و مدارک گزیده و پالایش یافته خود را به صورت خودکار و از طریق رایانه شخصی شان دریافت کنند. کتابخانه‌های اروپا به این سمت حرکت کرده‌اند و به ویژه در شرایط محدودیت‌های کرونایی اهمیت این موضوع بیشتر شده است. کتابخانه‌های عمومی ایران نیز می‌توانند و بهتر است در این مسیر حرکت کنند و کتابداران نیز این کار را امکان‌پذیر می‌دانند.

در اینجا باید به این نکته اشاره کرد که نزدیک‌ترین پژوهش به این کار، پژوهش HassanZadeh, Samiei, and ZerehSaz (2021) است که از مجموع ۱۲ رهنمود ایفلا برای پیاده‌سازی در ایران، از نظر گروه‌های ارزیابی کننده، ۸ رهنمود «قابلیت پیاده‌سازی داشت». گروه‌های ارزیاب در سه گروه کتابداران/متخصصان، مدیران، و کاربران بودند. نتایج آنان اختلاف معناداری میان دیدگاه‌های گروه‌های ارزیاب در سه گروه کتابداران و متخصصان و مدیران و کارشناسان سازمانی نشان نداد. اما بین دیدگاه این گروه‌ها و کاربران اختلاف معناداری وجود داشت.

در یک نتیجه گیری کلی از اجرای این پژوهش می توان گفت از دید کتابداران کتابخانه های عمومی امکان بهره گیری از برخی از تجربیات کتابخانه های عمومی اروپا در ایران با توجه به شرایط موجود کتابخانه ها وجود دارد.

پیشنهادها

در پایان باید گفت هدف این فعالیت ها در کتابخانه های عمومی اتحادیه اروپا، تقویت آموزش و پژوهش با هدف بهبود کیفیت زندگی مردم در جامعه است. لذا به منظور بالا بردن امکان پیاده سازی برنامه ها و خدمات کتابخانه های عمومی ایران، همچون اتحادیه اروپا، ضروری است به پیشنهادهای زیر توجه شود:

۱. همچون اتحادیه اروپا، به تمامی نیازهای کاربران قشرهای گوناگون جامعه (با توجه به ترکیب جمعیتی جامعه هر کتابخانه عمومی) به طور مشخص تر و تخصصی تر پاسخ داده شود.
۲. به منظور تحقق خدمات بیشتر به افراد جامعه ایران، امکانات و تجهیزات فناورانه بیشتری به کتابخانه های عمومی تخصیص یابد.
۳. پایگاه اطلاعاتی کاربران و شبکه های مجازی ارتباطی میان بخش های مختلف آموزشی کشور (به ویژه در کتابخانه های مدارس) به منظور ارائه خدمات تخصصی تر براساس علائق خاص افراد تشکیل شود.
۴. برای تقویت زیرساخت های لازم برای ارائه خدمات، تامین منابع مالی کتابخانه های عمومی جهت اجرای برنامه های مختلف مورد توجه بیشتری قرار گیرد.
۵. اختیارات نسبتا بیشتری به مراکز استان ها و شهرها در مجموعه سازی بر اساس نیاز جامعه هدف و اجرای فعالیت های کتابخانه ای واگذار شود.

تعارض منافع

"هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است."

سپاسگزاری

از مدیریت محترم همکاری های علمی بین المللی دانشگاه علامه طباطبائی و کمیسیون اروپائی به خاطر حمایت مالی و حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می شود. همچنین از نهاد کتابخانه های عمومی کشور برای همکاری در توزیع و جمع آوری پرسشنامه تشکر و قدردانی می شود.

References

- Arendrup Mortensen, H., Engberg Eiriksson, M., & Carlsson Asplund, H. (2017). The Impact of the IFLA Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia: Revised and extended.
- Ebrahimi R, Riahinia N, Vahid M, Akhshik S S. Content analysis of policy documents in Iran's public libraries. *Research on Information Science & Public Libraries*. 2020; 26 (1) :159-195
URL: <http://publij.ir/article-1-2150-fa.html> [In Persian]
- Hasanzadeh, M., Jafari Bbaghi Abadi, S. (2017). Identifying the Related goals of Public Libraries in Upper National Documents of the Islamic Republic of Iran. *Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 3(12), 27-48. doi: 10.22054/jks.2018.31580.1176 [In Persian]

- HassanZadeh M, Samiei M, ZerehSaz M. Examining the Feasibility of Implementing IFLA Guidelines in the Iranian Public Libraries. *Research on Information Science & Public Libraries*. 2021; 26 (4):597-628
URL: <http://publiij.ir/article-1-2235-fa.html> [In Persian]
- Karaji, M., Jafari, M., RashidiTabar, Sh. (2015). Investigating the Factors Affecting User Attraction Using P4 Model Marketing Elements in Sanandaj Public Libraries, *Library and Information Sciences*, 18(1), 91-114. [In Persian]
- Nielsen, Bo Gerner and Borlund, Pia (2011). Information literacy, learning, and the public library: A study of Danish high school students, *Journal of Librarianship and Information Science*, 43(2) 106–119 .
- Mathiasson, M.H. and Jochumsen, H. (2020). Between collections and connections: Analyzing public library programs in terms of format, content, and role and function. *The Library Quarterly*, 90(3), pp.364-379.
- Pacios, Ana R. (2017). Public library planning: a routine practice? *Library Management*, Vol. 38 No. 4/5, 2017, pp. 237-247.
- Quick, S., Prior, G., Toombs, B., Taylor, L., & Currenti, R. (2013). *Cross-European survey to measure users' perceptions of the benefits of ICT in public libraries (Final report)*, Available at: <https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/22718/Final%20Report%20-%20Cross-European%20Library%20Impact.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Vahdani F, Sanatjoo A, Tajafari Dastforoush M. Assessing the Information Needs of Retirees in Bojnourd Education Office; An Introduction to Design Outreach Library Services. *Research on Information Science & Public Libraries*. 2016; 22 (1) :121-140
URL: <http://publiij.ir/article-1-1221-fa.html> [In Persian]
- Wigell-Ryynänen, B. (2011). *Supporting Societies' Needs: a Model Framework for Developing Library Policy National public library policy in Finland - a case study*, *Network for Information & Digital Access (NIDA)*. Available at: https://nida-net.org/documents/4/finland_final__2.pdf
- Zardari S, atapour H, Majidi A, Akbarnejad R. The Barriers to Provision of Public Library Services to Ethnic and Minority Groups in Multicultural Societies Based on Global Experiences. *Research on Information Science & Public Libraries*. 2019; 25 (4) :673-700
URL: <http://publiij.ir/article-1-2163-fa.html> [In Persian]
- Ziaei, S., Moslemi, M., SharifMoghadam, H. (2014). The Impact of Traditional and Electronic Services of Public Libraries on User Satisfaction. *Quarterly Knowledge and Information Management Journal*, 1(3), 39-51. [In Persian]

COPYRIGHTS

© 2022, by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

